

Ризици, ризично понашање и здравље људи

М. Обрадовић¹, А. Тимотић², П. Перуновић³, К. Јоцић Савић⁴

Risk Factors Risky Behavior and the Health of People

M. Obradović, A. Timotić, P. Perunović, K. Jocić Savić

Сажетак: Ризико фактори су веома значајни помажући фактор настанка бројних, првенствено хроничних, дегенеративних обољења. Фактори ризика су: личне карактеристике појединца и еколошкосоцијалне карактеристике.

Основни циљ рада јесте да се сагледају здравствени ризици и ризично понашање становника Србије и утицај на здравље народа.

Реализујући циљ рада, извршена је анализа података огромног анкетног истраживања, које је извршио Институт за јавно здравље Србије.

Резултати су показали да у Србији постоје бројни ризико фактори. Међутим, 5,7% школске деце и 1,9% одраслих не знају за њихово постојање у околини. Међу тим ризико факторима најизраженији су УВ зрачење и насиље.

Становништво сматра да су најчешћи узроци оболевања погрешна исхрана, стрес и тешки услови живота. Ризици и ризично понашање нарочито су присутни при оболевању од кардиоваскуларних и респираторних болести, гојазности, дијабета, повреда и других.

У борби са хроничним, масовним обољењима значајно је смањење ризико фактора и промена ризичног понашања. По савету лекара и других здравствених радника у задњој години је ризично понашање променило 38% становника, и то различито по територијалним деловима Србије, типу насеља, полу, узрасту, образовању и имовинском стању. Као разлоге промене понашања наводе болест (20,8%) и здравији живот (13,3%).

Summary: Risk factors are very important factor in helping creation of numerous, primarily chronic, degenerative diseases. Risk factors are personal characteristics of individual environmental and social characteristics.

The main objective of this study was to examine the health risks and risky behavior of Serbian population and the impact on the health of people.

To realize the objective of the work, we analyzed data carried out from the huge survey, conducted by the Institute of Public Health of Serbia.

Results showed that in Serbia there are numerous risk factors. However, 5.7% of school children and 1.9% of adults do not know of their existence in the area. Among these risk factors the most common are UV radiation and violence.

Population is considered that the most common causes of illness are wrong diet, stress and difficult living conditions. The risks and risky behavior are especially present as a cause of the cardiovascular and respiratory disease, obesity, diabetes, injuries and others.

To struggle with chronic, massive disease it is important to significantly reduce risk factors and change risky behavior. On the advice of doctors and other health workers in the last year the risky behavior was changed in 38% of the population with the diferencis by territorial parts of Serbia, settlement type, gender, age, education and financial status. They stated disease (20.8%) and healthy life (13.3%) as a reasons for behavior changes.

Regarding the risk of the traffic they are expressed in the school children and the adult popu-

1 Мр сц. др Маријола Обрадовић, Завод за здравствену заштиту радника „Железнице Србије“, Београд

2 Мр Александар Тимотић, Caritas, Беч

3 Дипл. ек. Предраг Перуновић, Министарство здравља РС, Београд

4 Др Каја Јоцић-Савић, Клиничко болнички центар "Земун"

Што се тиче ризичних понашања у саобраћају, она су изражена како код школске деце, тако и код одраслог становништва, а нарочито у узрасту од 18 до 34 године. То се нарочито односи на не коришћење заштитне кациге при вожњи, не везање појаса, вожње под утицајем алкохола, прекорачење брзине, коришћење мобилног телефона у току вожње итд.

Кључне речи: Ризико фактори, ризично понашање, здравље, промена понашања.

lation, especially in age from 18 - 34 years. This particularly applies to not use protective helmets when driving, not wearing belt, driving under the influence of alcohol, speeding, using mobile phones while driving, etc.

Keywords: Risk factors, risky behavior, health behavior change.

Увод

Здравствени ризици су особине, догађаји или навике које повећавају вероватноћу јављања болести, повреда или смрти код људи. Ако је човек дуже време изложен деловању фактора ризика, адаптивни механизам се замаара и исцрпљује и одбрамбене способности организма опадају, па се равнотежа човека са околином ремети и јавља се болест. Фактори ризика су.

- личне карактеристике појединца – демографске, здравствене, социоекономске, укључујући и понашање
- еколошке карактеристике – физичке, биолошке и социоекономске.

Социјална околина је својствена човеку и њу чине мање или веће заједнице, са својом културом, која укључује знање, веровање, обичаје, традицију, законе, науку, уметност, понашање, начин одевања, начин исхране, друштвено-економске односе, урбанизацију, индустријализацију, разне делатности, породичне односе, односе у радној, школској и спортској заједници, односе у месној заједници, здравствену заштиту и здравствену службу.

Савремене болести – хроничне, масовне, незаразне, болести дегенеративног карактера (болести срца и крвних судова, опструктивна болест плућа, дијабет, повреде и многе друге), које настају као последица деловања фактора ризика из околине и због негативно формираног обрасца понашања који настаје исто тако под утицајем социјалне околине (породице, радне заједнице).

Према томе, здравље се састоји из биопсихосоцијалних компоненти индивидуе и еколошко социјалних компоненти околине и произлази из динамичне равнотеже човека и његове околине. Значи, здравље је резултанта ендегених, наследних чинилаца, и оних који се јављају у току развоја плода пре рођења и егзогених који окружују човека читавог живота.

Између човека и његове околине постоји сталан динамичан однос у облику интеракције међусобних утицаја. зато је и основни циљ здравствене заштите да се човек задржи у равнотежном положају са његовом околином, а ако то није могуће, онда што раније откривање обољења и ефикасно лечење и рехабилитација.

Циљ и метод рада

Основни циљ рада јесте да се сагледају здравствени ризици и ризично понашање људи и њихов утицај на здравље народа, посебно ризично понашање у саобраћају. Све то је сагледано по територијалним деловима Србије, типу насеља, полу и узрасту, образовању и имовинском стању становништва.

Реализујући циљ рада извршена је анализа података анкетног истраживања које је у два наврата (2000. и 2006. године), спровео Институт за јавно здравље Србије.

Резултати и дискусија

Ризично понашање школске деце и одраслих

Подаци **табеле 1.** показују да постоје изражене разлике оболевања школске деце и омладине, јер само 5,7% школске деце Србије не зна да у месту живљења и школовања постоје ризици за здравље. Разлике су изражене код млађе и сиромашније деце и деце из Београда. Најизраженије разлике су за УВ зрачење, за које више знају градска деца, женска, старијих узраста и најимућнија деца. Насиље је такође изражено, нарочито у сеоским насељима, код мушкараца, старијих узраста и имућнијих ученика.

Петина ученика сматра да је хигијена у школи добра, а безбедност добром оцењује сваки девети ученик. Ово је израженије код ученика градских насеља, старијих разреда и имућнијих.

Ризици оболевања школске деце од неких болести због лошег понашања, приказани су у **табели 2.**

Према тим подацима, школска деца у Србији сматрају да због ризичног понашања имају највећи ризик од гојазности (7,1%), повреда (3,9%), хипертензије (2,7%), шећерне болести, циркулаторних и респираторних болести. Све је ово различито заступљено, посматрано по типу насеља, полу и узрасту и имућном стању ученика.

Ризично понашање одраслих

Свесност одраслог становништва о постојању фактора ризика у месту живота и рада и проценат становника са факторима ризика, приказано је у **табели 3.**

Одрасло становништво је свесно ризика у својој околини – 28,1% сматра да постоји УВ зрачење, а 23,8% насиље, док 1,9% становника Србије не зна за ризике у својој околини. Највише становника живи са факторима ризика за оболевање од кардиоваскуларних и респираторних болести (**табела 3.**)

За факторе ризика више знају становници градских насеља, жене, млађи узраст, те образованији и имућнији становници. Процент

Табела 1: Ризици по здравље школске деце

Показатељи	Број анкетираних	Ризици по здравље			Хигијена и безбедност у школи			
		УВ зрачење	Насиље	Не зна за ризике у месту	Хигијена	Безбедност	Могућност рекреације	
Територија	Београд	478	21,4	22,1	1,8	32,8	13,6	20,0
	Војводина	651	22,0	23,6	6,0	19,0	9,9	13,8
	Ц. Србија	1233	17,3	18,3	7,7	15,7	10,1	13,0
	Србија	2362	19,4	19,7	5,7	20,5	10,9	16,0
Тип насеља	Градски	1375	22,5	17,3	5,8	23,4	11,8	15,1
	Остали	986	15,0	26,1	5,5	16,3	9,8	17,3
Пол	Мушко	1144	17,0	21,5	6,1	19,3	12,1	15,1
	Женско	1217	21,6	10,8	5,3	21,6	9,9	16,9
Узраст	7–11	943	12,2	12,6	11,2	16,8	8,1	13,5
	12–14	709	19,3	20,5	3,9	23,4	12,5	14,2
	15–19	710	25,9	25,5	2,0	22,3	13,1	21,3
Имућно стање	Најсиром..	383	13,6	10,2	10,3	11,1	7,9	17,0
	Најимућ.	477	25,0	28,4	3,9	24,9	10,8	13,9

Табела 2: Оболевање школске деце због ризичног понашања

Показатељи		Ризици оболевања								
		Гојазност	Хипертензија	Дијабет	Циркулаторне болести	Плућне болести	Рак	СИДА и полне болести	Повреде	Друго
Територија	Београд	5,4	2,1	1,8	0,9	2,1	0,9	0,5	3,6	0,5
	Војводина	8,8	4,3	3,4	2,5	2,2	0,8	0,4	4,2	0,0
	Ц. Србија	6,9	1,2	1,6	1,1	1,1	0,5	0,9	4,0	0,1
	Србија	7,1	2,7	2,2	1,5	1,6	0,7	0,7	3,9	0,1
Тип насеља	Градски	7,5	2,8	2,4	1,8	1,7	0,8	0,9	4,3	0,2
	Остали	6,5	2,5	1,8	1,2	1,5	0,5	0,3	3,3	0,0
Пол	Мушко	4,4	2,8	1,6	1,2	1,5	0,5	0,7	4,1	0,1
	Женско	9,5	2,5	2,7	1,8	1,8	0,8	0,7	3,7	0,2
Узраст	7–11	3,9	0,3	0,5	0,1	0,4	0,0	0,0	1,7	0,1
	12–14	7,3	2,4	2,1	1,3	1,4	0,8	0,9	3,8	0,1
	15–19	9,8	5,0	3,7	2,9	2,9	1,2	1,2	5,8	0,1
Имућно стање	Најсиромаш.	5,3	2,8	2,0	1,0	1,0	0,2	0,3	3,4	0,0
	Најимућнији	8,6	2,3	2,2	1,5	1,5	0,9	0,7	4,3	0,2

Табела 3: Знања одраслих о присутности здравствених ризика и проценат становника са факторима ризика за оболевање од одређених хроничних болести

Показатељи		Не знају ниједан фактор	Знају за ризике		Процент становника са факторима оболевања од болести		
			УВ зрачење	Насиље	Срца и крвних судова	Плућа	Других болести
Територија	Београд	0,4	23,5	27,4	82,5	12,5	1,5
	Војводина	1,9	37,6	28,6	85,4	21,4	3,0
	Ц. Србија	2,6	25,4	19,8	86,5	18,2	2,1
	Србија	1,9	28,1	23,8	85,4	17,6	2,3
Тип насеља	Градски	1,4	32,6	32,4	84,3	16,2	2,6
	Остали	2,5	22,1	12,4	87,7	19,8	2,2
Пол	Мушко	1,5	27,2	23,1	84,0	19,5	2,0
	Женско	2,2	29,0	24,9	87,3	15,3	2,7
Добне групе	20–34	1,2	33,2	28,2	92,5	14,4	2,6
	35–44	0,9	33,2	26,2	89,1	15,9	2,1
	45–54	1,0	30,5	26,0	84,4	21,1	1,8
	55–64	1,4	26,7	23,7	75,6	18,8	3,8
	65–74	3,0	20,7	16,8	78,4	18,8	0,6
Образовање	75+	5,9	14,6	14,3	79,2	20,1	5,3
	Основно	3,8	18,2	13,4	70,8	20,6	2,9
	Средње	0,8	32,5	27,9	85,4	16,8	2,4
Имућно стање	Високо	0,5	37,5	35,0	79,6	15,5	1,5
	Најсиром..	3,9	17,4	9,4	90,5	19,5	4,2
	Најимућ.	0,6	36,0	40,2	84,8	15,3	1,1

Табела 4: Процент становника који сматрају да својим понашањем ризикују да оболе од неких болести

Показатељи		Болести								
		Гојазност	Хипертензија	Дијабет	Срца и рвних судова	Плућне болести	Рак	Цироза јетре	СИДА	Последице повреде
Територија	Београд	19,1	14,8	6,8	15,9	10,1	4,8	1,6	0,4	3,4
	Војводина	17,6	16,7	8,4	18,2	9,9	4,9	2,6	1,1	9,6
	Ц. Србија	13,8	11,4	6,4	12,7	6,8	3,1	1,9	1,1	7,7
	Србија	15,9	13,3	7,0	15,8	8,4	4,0	2,1	1,0	7,2
Тип насеља	Градски	17,8	14,2	7,5	15,8	9,1	4,6	2,2	0,9	6,7
	Остали	13,4	22,2	6,4	13,4	7,5	3,3	2,0	1,1	7,8
Пол	Мушко	13,5	13,8	7,0	14,3	8,7	4,2	2,6	1,0	8,8
	Женско	18,5	12,2	7,1	15,3	8,1	3,9	1,5	0,9	5,4
Добне групе	20–34	15,1	11,4	6,0	10,4	8,9	4,1	1,7	1,3	7,4
	35–44	18,4	16,3	7,8	17,3	11,4	5,6	2,1	1,0	8,0
	45–54	20,2	17,4	9,6	17,5	9,9	5,1	2,6	1,0	8,1
	55–64	18,4	13,9	6,8	17,3	8,0	3,7	2,5	0,9	7,3
	65–74	12,3	11,0	6,5	15,3	5,1	2,3	1,8	0,6	5,5
	75+	6,1	7,7	4,7	11,7	4,7	2,1	1,8	1,1	5,9
Образовање	Основно	12,1	10,7	5,8	13,5	6,4	2,8	2,0	1,0	6,8
	Средње	17,8	14,4	7,3	14,6	9,3	4,2	2,1	1,0	7,9
	Високо	18,4	16,0	9,5	18,7	10,2	6,6	2,2	1,0	5,8
Имућно стање	Најсиром.	10,9	10,5	5,7	12,1	7,1	3,1	2,3	1,3	7,6
	Најимућ.	20,2	15,8	8,5	17,2	1,01	5,7	1,8	1,0	5,3

Табела 5: Саветовање и мишљење о факторима ризика и промене понашања

Показатељи		Најчешћи разлози оболевања			Дат савет за промену понашања	Савет дао лекар	Прате медије у вези здравља	Имају исправан став о ризицима	Променили понашање
		Погрешна исхрана	Стрес	Тешки услови живота					
Територ.	Београд	40,9	79,1	53,5	55,3	53,9	75,5	83,3	42,3
	Војводина	34,6	71,7	53,9	52,4	53,7	76,4	71,5	41,6
	Ц. Србија	29,5	72,2	59,3	46,7	59,9	75,2	71,2	34,1
	Србија	33,3	73,1	56,6	49,7	56,8	75,3	73,7	37,8
Тип насеља	Градски	36,1	76,3	55,4	51,9	54,1	78,9	78,2	40,2
	Остали	29,6	69,0	58,1	46,8	60,8	70,6	67,8	34,9
Пол	Мушко	36,6	71,1	57,5	49,2	53,5	70,4	73,1	34,1
	Женско	35,2	75,4	55,6	50,2	60,4	80,7	74,4	41,9
Добне групе	20–34	32,7	72,2	53,5	41,0	22,8	75,9	75,9	30,3
	35–44	33,4	77,3	55,5	45,0	37,8	79,0	77,7	31,3
	45–54	34,5	77,3	58,4	51,8	58,7	77,7	75,9	39,9
	55–64	33,7	75,1	55,7	59,0	74,1	79,2	74,3	47,3
	65–74	34,2	67,8	59,3	58,1	79,5	71,9	68,6	46,1
75+	30,5	63,7	60,1	48,2	83,7	61,5	63,8	37,2	
Образовање	Основно	28,3	67,3	62,1	50,4	73,1	65,4	62,1	38,6
	Средње	34,7	75,8	55,2	49,3	46,3	79,4	77,9	38,6
	Високо	41,2	78,4	47,7	49,4	52,4	86,1	85,8	40,1
Имућно стање	Најсиром.	26,2	67,3	64,2	43,1	67,5	60,8	62,0	32,5
	Најимућ.	39,9	77,6	51,8	51,8	47,4	82,4	84,6	40,5

Табела 6: Разлози промене начина живота и понашања

Показатељи		Разлози промене (%)					
		Здравствени	Због лепоте	Због здравијег живота	Није ништа промењено	Друго	Без одговора
Територија	Београд	21,7	2,2	16,1	57,4	0,7	2,0
	Војводина	20,7	1,1	15,2	60,8	1,1	1,1
	Ц. Србија	20,5	1,2	10,9	65,4	0,9	1,3
	Србија	20,8	1,4	13,3	62,6	0,9	1,4
Тип насеља	Градски	20,4	1,6	15,6	60,0	1,0	1,5
	Остали	21,3	1,2	10,4	65,1	0,8	1,3
Пол	Мушко	18,4	0,7	12,3	66,3	0,9	1,4
	Женско	33,4	2,2	14,5	57,6	1,0	1,4
Добне групе	20–34	5,6	3,7	16,0	71,5	1,7	1,5
	35–44	11,1	1,4	16,1	69,2	0,9	1,3
	45–54	22,6	1,1	14,3	60,0	0,6	1,4
	55–64	31,7	0,1	13,6	52,1	0,7	1,8
	65–74	36,1	0,0	9,6	52,9	0,4	1,1
Образовање	75+	32,4	0,3	4,9	60,7	0,5	1,3
	Основно	28,5	0,4	8,0	61,0	0,8	1,4
	Средње	16,4	1,9	15,3	63,9	1,0	1,5
Имућно стање	Високо	16,8	2,1	19,7	59,2	1,0	1,1
	Најсиром.	22,3	0,6	7,6	67,5	0,8	1,2
	Најимућ.	17,1	2,7	19,7	57,9	0,9	1,7

Табела 7: Ризично понашање школске деце у саобраћају

Показатељи		Не користе кацигу при вожњи			Не користе светло при вожњи ноћу		Прелазе улицу ван зebre	Сувозачи не вежу појас
		Ролера	Бицикла	Мотора	Бицикла	Трактора		
Територија	Београд	84,6	96,0	85,5	69,8	71,7	12,1	68,2
	Војводина	88,8	96,0	53,0	52,5	44,7	7,5	74,9
	Ц. Србија	85,8	97,1	72,9	65,8	32,5	7,4	70,9
	Србија	86,5	96,5	66,3	61,0	41,5	8,7	71,8
Тип насеља	Градски	85,7	96,2	60,5	57,5	70,5	9,3	71,8
	Остали	88,2	96,9	72,4	65,87	25,2	7,8	71,8
Пол	Мушко	85,2	97,1	63,2	61,1	32,3	10,8	71,5
	Женско	87,4	95,8	73,3	60,9	88,9	6,6	71,7
Добне групе	7–11	83,1	96,8	82,0	67,1	73,1	5,3	49,9
	12–14	82,7	97,2	71,2	59,8	57,7	7,6	76,7
	15–19	96,0	95,5	61,8	56,9	24,7	12,4	88,2
Имућно стање	Најсиромаш.	97,5	96,2	76,1	71,5	21,3	4,6	60,1
	Најимућнији	82,1	95,7	60,2	58,3	55,7	9,1	75,0

становника са факторима ризика за оболевање од неких хроничних болести већи је у сеоским насељима, као и код мање образованих и сиромашнијих становника.

Процент становника који сматрају да својим нездравим понашањем ризикују да оболе од неке болести, приказан је у **табели 4**.

Према подацима **табеле 4**, свесност становника да својим ризичним понашањем доприносе оболевању од неких болести различито је по територијалним јединицама Србије, типу насеља, полу, узрасту, образовном нивоу и имовинском стању становника.

Из табеле 5. произлази да су најчешћи разлози оболевања погрешна исхрана, стрес и тешки услови живота. Ови услови су израженији у градским, него у осталим насељима.

Савет о неопходности промене начина живота и понашања дао је лекар и други здравствени радник, а становници прате и медијске поруке у вези са здрављем (75,3%), и то више

градских становника, жена, младих, образованијих и имућнијих.

У задњој години око 38% становника Србије је променило понашање, знатно више становници градских насеља, жена, образованијих и имућнијих становника.

Ризично понашање у задњој години променило је 37,4% становника Србије. Најчешћи разлози промене јесу болест (20,8%) и здравији начин живота (13,3%), док су остали разлози далеко ређи (**табела 6**). Ови подаци су различито изражени код градских и сеоских насеља, по полу, узрасту, образовању и имовинском стању становништва.

Ризично понашање у саобраћају

Школска деца се веома ризично понашају у саобраћају (**табела 7**). Тако 96,5% деце Србије не користи кацигу при вожњи бицикла, 66,5%

Табела 8: Ризично понашање одраслих становника у саобраћају

Показатељи		Не користе кацигу при вожњи		Не користе светло при вожњи ноћу		Не вежу појас	Возе под утицајем алкохола	Прекорач. брзину	Користи мобилни у вожњи
		Мотора	Бицикла	Бицикла	Трактора				
Територија	Београд	6,0	20,1	9,8	6,0	24,4	8,1	27,6	26,8
	Војводина	0,2	57,2	28,6	7,1	16,2	8,3	22,3	18,4
	Ц. Србија	7,4	24,1	13,3	6,0	14,0	7,4	18,5	16,9
	Србија	6,4	31,9	16,5	6,3	17,0	7,4	18,8	16,8
Тип насеља	Градски	7,3	32,3	16,1	6,3	17,8	8,0	24,3	23,3
	Остали	8,5	31,5	17,0	6,2	15,7	7,6	18,2	15,4
Пол	Мушко	9,3	35,3	18,1	6,7	17,9	11,4	32,5	28,5
	Женско	6,1	28,8	14,7	5,7	14,2	3,8	9,6	10,2
Добне групе	20–34	9,9	43,7	22,6	6,3	18,9	8,9	31,0	32,1
	35–44	8,6	39,4	19,4	6,4	16,8	9,1	28,8	28,1
	45–54	8,5	32,1	16,1	6,4	16,8	9,0	25,6	21,7
	55–64	6,5	27,4	14,0	6,4	14,0	8,0	17,1	12,3
	65–74	5,6	20,4	11,4	6,2	14,1	5,0	8,0	5,5
	75+	5,0	12,4	8,0	5,3	21,9	4,5	5,1	4,1
Образовање	Основно	6,6	24,7	14,6	5,9	17,9	5,5	9,1	7,3
	Средње	8,9	37,2	18,3	6,6	17,3	9,5	27,9	25,6
	Високо	7,1	31,5	14,7	6,1	15,6	7,6	31,1	31,1
Имућно стање	Најсиромаш.	6,8	26,5	16,0	5,9	15,1	6,2	10,3	8,6
	Најимућнији	7,6	26,8	13,0	6,4	19,3	9,4	33,1	34,0

Табела 9: Ризично понашање становника узраста од 18 до 34 године

Показатељи		Не користе кацигу при вожњи			Не користе светло при вожњи ноћу	
		Бицикла	Мотора	Сувозач	Бицикла	Трактора
Територија	Београд	97,1	62,1	65,7	59,1	40,8
	Војводина	98,6	64,4	62,1	55,8	25,8
	Ц. Србија	98,3	71,7	74,3	62,2	17,3
	Србија	98,2	66,4	68,1	57,8	21,9
Тип насеља	Градски	98,4	63,7	68,1	57,0	41,9
	Остали	98,0	69,1	68,1	58,9	14,7
Пол	Мушко	98,4	61,9	67,6	56,5	15,6
	Женско	98,0	84,3	69,1	59,5	56,1
Добне групе	18–19	94,3	58,3	65,7	57,7	25,0
	20–24	98,6	73,9	73,3	58,7	24,0
	25–29	99,3	69,0	64,5	56,0	25,4
	30–34	98,7	60,1	64,1	58,7	16,6
Имућно стање	Најсиромаш.	97,5	58,1	60,0	63,7	12,3
	Најимућнији	98,1	69,8	61,9	58,7	56,8

Табела 10: Ризично понашање становника узраста од 18 до 34 године, при вожњи аутомобила у (%)

Показатељи		Не користи појас		Вози под утицајем алкохола	Прекорачује брзину	Користи мобилни телефон	Ризично понашање пешака
		Возач	Сувозач				
Територија	Београд	28,1	23,0	97,1	84,5	75,2	8,4
	Војводина	17,2	24,5	98,4	89,2	83,7	6,2
	Ц. Србија	15,9	21,9	97,7	91,6	87,3	5,4
	Србија	19,0	22,7	97,7	88,9	82,9	6,5
Тип насеља	Градски	19,3	21,8	98,0	88,2	81,9	7,1
	Остали	18,4	23,9	97,4	90,1	84,3	5,8
Пол	Мушко	21,4	23,7	97,1	87,8	80,2	7,0
	Женско	13,6	21,6	99,1	91,6	88,8	6,0
Добне групе	18–19	19,2	19,7	97,3	92,7	80,9	9,5
	20–24	21,0	18,5	98,3	86,9	82,2	7,2
	25–29	19,4	18,4	97,5	88,5	83,65	6,9
	30–34	16,7	19,2	97,5	90,4	83,1	5,1
Имућно стање	Најсиромашнији	13,3	35,4	95,6	93,6	88,0	4,8
	Најимућнији	22,5	18,7	97,3	85,6	76,7	8,0

при вожњи ролера, а 66,3% при вожњи мотора. При томе, постоје видне разлике посматрано по територијалним деловима Србије, типу насеља, полу и узрасту, као и имовинском стању.

Према подацима **табеле 8.** и одрасло становништво се ризично понаша у саобраћају. Тако 6,4% становника Србије не носи кацигу при вожњи мотора, а 31,9% при вожњи бицикла, 17% не веже појас у ауто, 18,8% преко-

рачује дозвољену брзину, 16,8% користи мобилни телефон у току вожње, а чак 7,4% вози под утицајем алкохола. Ова ризична понашања су израженија код градског становништва, мушкараца, младих, образованих и имућнијих становника.

Ризично се нарочито понашају становници између 18 и 34 године, па ћемо у **табели 9.** приказати ту категорију становника.

Из табеле 9. се види да кацигу при вожњи бицикла не користи 98,3%, а мотора 66,4%, док сувозач у 61,8% случајева. Кад је реч о вожњи мотора, заступљеније не користе кациге жене, имућнији и становници сеоских насеља. Светла при вожњи бицикла ноћу не користи 57,8%, а трактора 21,9% становника Србије. Све ово показује високо ризично понашање становника узраста од 18 до 34 године.

Из података **табеле 10.** види се да висок проценат возача не користи појас, а још већи проценат сувозача. Под утицајем алкохола вози око 98% становника овог узраста, а прекорачује дозвољену брзину око 89%, док мобилни телефон користи у вожњи око 83% возача из ове категорије.

Закључак

Ризици по здравље у Србији су веома присутни, а само 5,7% школске деце не зна да су ти ризици присутни у месту живљења и школовања. Ризици су израженији у градским срединама, код млађе и имућније деце. Најизраженији ризици су били УВ зрачење и насиље.

Школска деца сматрају да због ризичног понашања могу да оболе од гојазности (7,1%), повреда (3,9%), те хипертензије, шећерне болести, циркулаторних и респираторних болести. То је различито изражено у зависности од типа насеља, пола, узраста и имовинског стања деце.

Одрасло становништво је изложеније ризику, а само 1,9% не зна да постоје ризици у њиховој околини. нарочито су изражени ризици УВ зрачења и насиље. Ризици су нарочито изражени при оболевању од циркулаторних и респираторних болести.

Ризици да због лошег понашања оболе од разних болести су различити по територијалним деловима Србије, типу насеља, полу, узрасту, нивоу образовања и имовинском стању.

Одрасло становништво сматра да су најчешћи разлози оболевања погрешна исхрана, стрес и тешки услови живота. Савет о неопходности промена понашања дао је лекар, а становници прате и медијске информације у вези са здрављем (75,3%). Правилно мишљење о утицају ризико фактора на здравље има већи проценат становника градских насеља, млађе, образованије и имућније становништво.

У задној години ризично понашање је променило 38% становника, значајно различито по територијалним деловима Србије, типу насеља, полу, узрасту, образовању и имовинском стању. Разлози промене понашања су због болести (20,8%) и здравијег живота (13,3%).

Када је реч о ризичном понашању у саобраћају, оно је изражено како код школске деце, тако и код одраслих становника. То се нарочито односи на не коришћење кациге при вожњи ролера, бицикла и мотора, затим на не коришћење појаса у вожњи, коришћење мобилног телефона у току вожње, вожње под утицајем алкохола, прекорачење брзине итд.

Литература

1. Тимотић Б. и сар.: Социјална медицина. Веларга, Београд, 2000.
2. Тимотић Б.: Увод у медицину, *Elit medica*, Београд, 2004.
3. Тимотић Б., Јањић М.: Примарна здравствена заштита. *Elit medica*, Београд, 2004.
4. Перуновић П. и сар.: Економскофинансијске могућности коришћења здравствене заштите становника Србије. *Здравствена заштита*, Београд, 2009; 38/2: 47–52.